

“ÇOK adaletsiz bu dünya”

EBEVEYİNİ HAPİSTE OLAN ÇOCUKLAR

Ebeveynleri Hapsedilmiş Çocukların
Maruz Kaldıkları Hak İhlalleri Raporu

Yaşam Hakları Derneđi (yahader)

Aziz Mahmut Hüdai Mah.
Kaınçal İş Merkezi NO:58/19
Üsküdar-İstanbul

Telefon: 0216 310 5013

info@yahader.org

www.yahader.org

"Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Yaşam Hakları Derneđi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır"

KISALTMALAR

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMÇH: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

HDP: Halkların Demokratik Partisi

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

OHAL: Olađanüstü Hal

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

İÇİNDEKİLER

	<i>Sayfa</i>
1. GİRİŞ	5
2. MEVCUT DURUM	6
3. YÖNTEM	8
3.1 Görüşme tekniği ve katılımcı profili	8
3.2 Kapsam	8
4. BULGULAR	9
4.1 EV BASKINLARI	9
4.2 HAPİS DIŞI ÇÖZÜMLER	10
4.3 HAPİSHANE ZİYARETLERİ	11
4.3.1 Uzun ve yorucu yolculuklar	11
4.3.2 Adil dünya inancının sarsılması	12
4.3.3 Güvenlik kontrolleri	13
4.3.4 Görüş koşulları, ortam ve süre	14
4.3.5 Telefon görüşmeleri	15
4.4 AYRIMCILIK, SOSYAL İZOLASYON	16
4.5 YOKSULLUK VE DÜŞEN HAYAT STANDARTI	17
4.6 ÇOCUĞUN RUHSAL GELİŞİMİ	19
4.7 EĞİTİM HAYATI	20
5. SONUÇ	22
6. ÖNERİLER	24

1. GİRİŞ

Adalet Bakanlığı'nın 2022 yılında yayınladığı istatistiğe göre, Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumlarında 314.502 kişi bulunmaktadır¹. Bu durumda en az 150 bin çocuğun annesinin ya da babasının, bazı durumlarda her ikisinin de hapisanede olduğunu düşünebiliriz. Bu, binlerce çocuğun kendilerini güven ve huzur içinde hissedecekleri bir aile ortamından mahrum oldukları anlamına gelmektedir.

2020 yılında "Anneleriyle Birlikte Mahpus Çocuklar" çalışmasını yürütürken, eşyle birlikte siyasi tutuklu olan bir kadın mahpus ile, avukatı aracılığıyla görüşmüştük. En küçük çocuğu hapisanede kendisinin yanında kalıyordu, yaşça daha büyük olan diğer çocukları ise dışarda bir yakınlarının yanında kalıyorlardı. O zaman hangi çocuğun durumunun daha zor olduğunu düşünmüştük, hapisanede annesinin yanında kalanın mı, dışarda hem annesine, hem babasına hem de küçük kardeşine hasret olan diğer çocuğun mu? Buna cevap vermek zordu.

Çocuklar anne-babalarının gözetimine alınmalarına, hatta işkenceye maruz kalmalarına tanık olabilmektedirler. Çoğu durumda hapsedilen ebeveynleri uzak illerdeki hapisanelere gönderilmekte ve çocuklar anne ya da babalarını görebilmek için uzun, yorucu yolculuklar yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bir çocuk için korkutucu olabilecek hapisane ortamında, yine korkutucu olabilecek güvenlik kontrollerinden, üst aramalarından geçerek son derece kısıtlı zamanlarda ebeveynleriyle görüşmek zorunda bırakılmaktadırlar.

Tüm bunlar yaşanırken aslında çocukları korumakla yükümlü olan kamu kurumlarının ve bu kurumların yetkililerinin çocukların haklarını gözettiklerini söyleyemiyoruz ne yazık ki. Türkiye'de Ceza İnfaz Kurumları'nda ebeveynleri hapsedilmiş çocukların haklarını korumak üzere hiçbir uygulama, prosedür ya da kurullar bütünü bulunmamaktadır. Çocuklara büyük travmalar yaşatabilecek kararlar, uygulamalar hapisane yönetimlerinin, görevlilerin insiyatifine, keyfiyetine bırakılmış durumdadır.

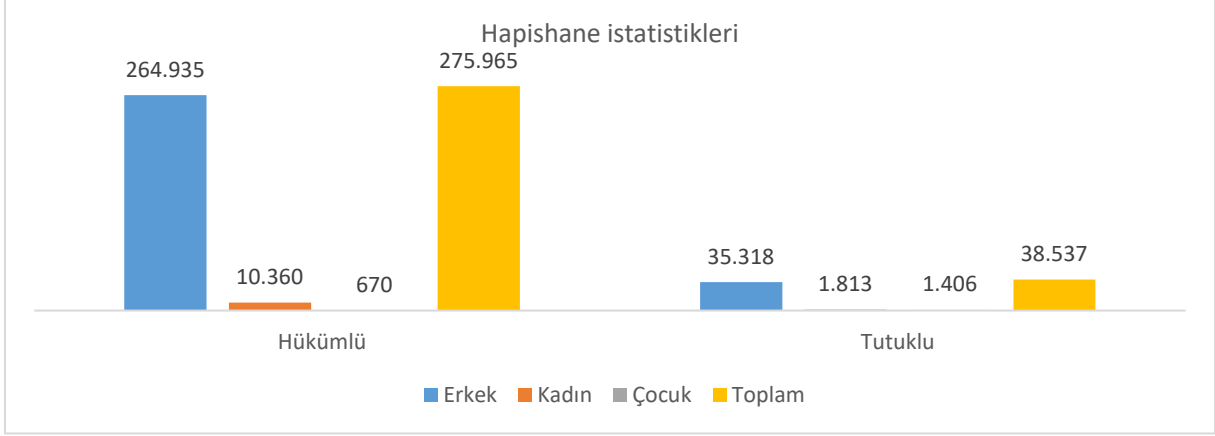
Çocukları koruyan, haklarını gözeten yasalar, prosedürler, önlemler konusundaki boşluğa dikkat çekmek için, Ceza İnfaz Sisteminin görünmez kurbanları, ebeveynleri hapiste olan çocukların maruz kaldıkları hak ihlallerine odaklanan bu çalışmayı gerçekleştirmeye karar verdik.

Raporumuzu BM Çocuk Hakları Komitesi, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere ilgili devlet kurumları, basın, ulusal ve uluslararası çocuk hakları mekanizmalarının dikkatine sunmayı hedefliyoruz.

¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>

2. MEVCUT DURUM

Yaptığımız literatür çalışmasında ebeveynleri hapsedilmiş çocuklarla ilgili herhangi bir istatistiki bilgiye ve hak ihlalleri izleme çalışmasına rastlayamadık. Elimizdeki tek istatistik, Adalet Bakanlığının 2022 Mart ayı sonunda yayınladığı aşağıdaki grafikte yer alan verilerdir². Bu rakamlara göre toplam 275,965 olan hükümlülerin %3,7'si kadın, %96'sı erkek, %0,24 ise çocuktur. Toplam 38.537 kişi olan tutukluların %4,7'si kadın, %91,6'sı erkek, %3,6 ise çocuktur. Ancak burada anne babası hapiste olduğu için ne kadar çocuğun bu durumdan etkilendiğine yönelik bir bilgiye rastlamıyoruz.

Basında da yeterince haber olmayan ebeveynleri hapsedilmiş çocuklar hakkındaki başlıca kaynağımızın kendi gözlemlerimiz, uzman görüşleri ve geniş kapsamlı bir rapor olan "Children of Imprisoned Parents"³ olduğunu söyleyebiliriz.

Ebeveynleri hapsedilmiş çocukların haklarının çerçevesini çizerken BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin⁴ 3. maddesiyle başlamak isteriz. Her durumda "çocuğun yüksek yararının gözetilmesini" içeren bu madde çok temel ve geniş kapsamlı bir gerekliliktir.

Ayrıca çocuklar "anne-babalarının, diğer aile üyelerinin faaliyetleri, düşünceleri ya da inançları nedeniyle her türlü ayrımcılığa, damgalanmaya karşı korunmalıdır (madde 2). Herhangi bir ayrılık durumunda çocuklar anne-babalarıyla düzenli ve sık görüşebilmelidirler (madde 9). Çocuklar kendi görüş ve düşüncelerini ifade etme ve bunların dikkate alınması hakkına sahiptir (madde 12). Hiçbir çocuğun özel yaşamına, aile, konut ve iletişimine keyfi ve haksız bir biçimde müdahale edilemez (madde 16). Çocuklar her türlü fiziksel, psikolojik saldırı, şiddet ve kötü muameleden korunmalıdır (madde 19). Her çocuğun eğitim hakkı vardır ve bu hak fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmelidir (madde 28).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi⁵, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin⁶ 23. maddesi aile hayatına saygı duyulması, ailenin devlet ve toplum tarafından korunması hakkını güvence altına almaktadır. Aile hayatının korunması hakkı, sadece çocuk açısından değil hapisteki anne babanın aile hayatını da aynı şekilde korumaktadır.

² <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>

³ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2014/01/Full-report-Children-of-Imprisoned-parents.pdf>

⁴ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

⁵ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

⁶ <https://tihv.org.tr/iskenceye-karsi-uluslararasi-belgeler/bm-siyasi-ve-medeni-haklar-uluslararasi-sozlesmesi/>

Yukarda sıraladığımız haklara, ebeveyni hapsedilmiş çocukların hakları açısından baktığımızda son derece genel ve sınırlı şekillerde tartışılmış ve uygulanmış olduklarını görmekteyiz. Yaptığımız literatür çalışmasında konunun TBMM’de de yeterince tartışılmadığını, gündem olmadığını söyleyebiliriz. Bu konuda son yıllarda verilen tek önerge HDP’nin 8 Aralık 2020’de verdiği önerge ve bu önerge de sonuçsuz kalmıştır⁷.

Anneleriyle birlikte hapisshanede kalan 6 yaşından küçük çocuklar içerde travmatik deneyimler yaşarken, 6 yaşından büyük olup annesi ya da babası hapsedilmiş çocuklar dışarda ebeveyn yokluğuyla, yoksullukla, dışlanmayla ve ayrımcılıkla boğuşmak durumunda kalmaktadırlar. Hem içerdeki çocukları, hem de dışardaki çocukları koruyacak yasalar, uygulamalar ne yazık ki son derece yetersizdir.

14 Nisan 2020 tarihinde pandemi nedeniyle Ceza İnfaz Yasasında yapılan düzenlemelerden önce, hapis cezasının geri bırakılması, doğurduğu tarihten itibaren 6 ayı geçmemiş kadınlar için söz konusu idi. Yeni düzenlemeyle bu süre doğumdan itibaren 1 yıl 6 ay oldu. Bu haliyle de yasanın insan hakları standartlarının çok altında olduğu açıktır.⁸

Söz konusu ceza indirimleri ve infaz ertelemelerinde örgüt üyeliği kapsamında işlenen suçlardan tutuklu ya da mahkum olanlar kapsam dışı bırakılmaktadır. Özellikle 15 Temmuz 2016’dan sonra ilan edilen OHAL döneminde ve sonrasında çoğu soruşturmanın, örgüt faaliyetleri kapsamına girdiği düşünüldüğünde, pek çok kadın tutuklunun, hükümlünün ve çocuklarının bu yeni düzenlemelerden yararlanamadığı açıktır.⁹

Bu konudaki güncel bir gelişme geçtiğimiz günlerde meclisten geçen 7.Yargı Paketidir. Söz konusu yargı paketinde yeralan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin infazı konusundaki kanuna, ağır bir hastalığı olan ya da engelliliği nedeniyle bakıma muhtaç olan 18 yaşından küçük çocuk sahibi ve 10 yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkum olan kadın hükümlülerin cezasının infazının 1 yıl ertelenebileceği hükmü eklenmiştir¹⁰. Yeni yasanın hem insan haklarına hem de çocuk haklarına uygun olmayan kısmı mahkumiyet süresinin 10 yıl ile sınırlandırılmış olmasıdır.

⁷ <https://hdp.org.tr/tr/ebeveynleri-cezaevinde-olan-cocuklara-iliski-onergemiz/14891/>

⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> -bkz Madde 16, fıkra 4

⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> -bkz Madde 16, fıkra 5

¹⁰ <https://tr.euronews.com/2023/03/08/yargida-duzenleme-agir-hasta-cocuklarin-hukumlu-annelerinin-cezalarinin-infazi-ertelenebil>

3. YÖNTEM

3.1 Görüşme tekniği ve katılımcı profili

Çalışmada derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşmeler online ve yüzyüze gerçekleştirilmiştir. Çocuklarla yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Toplam 12 mağdur kişiyle görüşülmüştür, bunlardan 9'u bakım veren, 3'ü annesi ya da babası hapsedilmiş çocuklardır. Bir avukat ve bir psikolog olmak üzere 2 uzman görüşmesi yapılmıştır. Çalışma kapsamındaki hapsedilmiş ebeveynlerin tamamı siyasi tutuklu ya da hükümlüdür.

Adet	Görüşülen kişi	Yaş	Görüşülen kişinin yaşadığı şehir	Çocuk sayısı	Hapisteki ebeveyn	Toplam infaz süresi
	Çocuklar					
1	Çocuk	17	Eskişehir	3	Baba	5 yıl
2	Çocuk	15	İstanbul	4	Anne/baba	7 yıl
3	Çocuk	15	İstanbul	5	Anne	tutuklu
	Bakım verenler					
4	Büyük kardeş	22	İstanbul	5	Anne	tutuklu
5	Anne	46	Ankara	1	Baba	8 yıl
6	Anne	44	Konya	2	Baba	5 yıl
7	Anne	45	Konya	3	Baba	5 yıl
8	Anne	40	Ankara	3	Baba	15 yıl
9	Anne	45	Konya	3	Baba	4 yıl
10	Yakın akraba	27	İstanbul	4	Anne/ baba	7 yıl
11	Anne	34	İstanbul	1	Baba	tutuklu
12	Anne	35	İstanbul	3	Baba	8 yıl

3.2 Kapsam

Çalışmanın kapsamında ana eksen çocuklar olmakla birlikte bakım veren kişinin yaşadığı sorunlar, zorluklar da doğrudan çocukları etkileyeceği için hem bakım verenin hem de çocukların karşı karşıya kaldıkları güçlükler sorgulanmıştır.

Çocuklar ve bakım verenler için ayrı ayrı hazırlanmış olan soru formlarının kapsamı ana hatlarıyla aşağıdaki gibidir:

- ✓ Eğer hapisteki anne ise hapis dışı çözümler düşünüldü mü
- ✓ Hapisteki ebeveyn ile ilgili çocuğun bilgilendirilmesi
- ✓ Hapishane ziyaretleri, hapsedilmiş ebeveyn ile iletişim
- ✓ Ebeveyn hapsedildikten sonra şehir, mahalle, ev, aile değişikliği oldu mu
- ✓ Çocuklar eğitimlerine devam edebiliyorlar mı, genel olarak eğitim hayatları
- ✓ Çocuklar dışlanmaya, ayrımcılığa maruz kalıyorlar mı
- ✓ Yoksulluk, maruz kalınan maddi yetersizlikler
- ✓ Çocuğun fiziksel, ruhsal, zihinsel gelişimi
- ✓ İlgili devlet kurumlarından herhangi bir destek alınıp alınmadığı

4.BULGULAR

4.1 EV BASKINLARI

“O sabah annemle babamı evden aldılar, kardeşlerime babam işe gitti, annem de birazdan gelir dedim”

Küçük bir çocuğun bakış açısından, elleri silahlı ve yüzleri maskeli polislerin, sabahın karanlık saatlerinde evlerini basıp, babasını yere yatırıp ellerini kelepçelemeleri nasıl bir şeydir? Bu yetmezmiş gibi kelepçe takılmadan önce babasının ellerine elektrik verilmesine tanık olmak ve annesiyle babasının aynı anda öylece alınıp götürülmesi nasıl bir şeydir?

Yukardaki satırların sahibi bugün 15 yaşındaki mülteci katılımcımız, bu olaylar gerçekleştiğinde sadece 12 yaşındaydı ve kendinden küçük 3 kardeşiyle birlikte bu durumu taşımak zorundaydı.

“Sabah okula gidecektik. Okulda ilk günümüz olacaktı, o gün annemle babamı aldılar. Kardeşlerim uyuyordu, uyandıklarında ben onlara önce söylemedim, çünkü annem hemen döneceklerini söyledi bana. Babama kelepçe takmadan önce elektrik verdiler ellerine. Bütün evi aradılar, herşeyi yerlere döktüler, hiçbir şey bulamadılar. Sonra ben evi toparladım, kardeşlerim uyandılar, annem babam nerde dediler. Ben onlara babam işe gitti, annem de birazdan gelir dedim. Annem söyleme dedi, biz geliriz dedi.” (15 yaş, çocuk, 4 kardeş)

15 Temmuz sonrası evlerinin 4 kez basıldığını anlatan 40 yaşındaki, 3 çocuk annesi katılımcımız çocukların bütün baskınlara tanıklık ettiklerini vurgulamıştır, *“Çocuklar birine değil hepsine şahit oldular. O zaman çocuklarımdan biri 3, biri 6, biri 8 yaşındaydı. Anlamlandıramıyorlardı elbette ama gördükleri bir şey var, o güne kadar güveni temsil eden polisin babalarını yatırıp, ellerini kelepçeleyip derdest ederek götürdüğü bir görüntü var ortada. Bunları unutmaları mümkün değil.” (40 yaş, anne, 3 çocuk)*

Bazı durumlarda anneler uyuyan çocuklarının odasının kapısını tutarak, çocuklarının polisle karşılaşmasına engel olmaya çalışmıştır, *“Ben hiçbirine izin vermedim, baskın anında çocuklar uyuyordu ben odayı kapattım, önlerine geçtim, silahları bırakın dedim, maskelerinizi çıkarın o şekilde odanın kapısını açacağım dedim, kabul ettiler, ışığı açtılar, odaya baktılar, çocukları gördüler, çocuklar da uyanmadı, Eşim de bırakmadı çocuklar beni bu halde görmesinler dedi.”(35 yaş, anne, 3 çocuk)*

15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonraki OHAL döneminde her iki ebeveynin de aynı anda tutuklandığı pek çok durum yaşandığını biliyoruz. KHK’lıların maruz kaldığı ağır dışlanma ve sosyal izolasyon ortamında çocukların yapayalnız kaldığı, en yakın akrabaların bile geride kalan çocuklarla ilgilenmediği durumların yaşandığını da biliyoruz. 45 yaşındaki kadın katılımcımız ve o dönemde 13 yaşında olan çocuk katılımcımız yaşadıkları bu travmatik deneyimleri şöyle anlatmaktadırlar; *“Sabah çok erken bir saatte zile basıldı, baktım polisler kapıda, beni gözaltına almaya gelmişler. Yaz tatili, çocuklar evde. Evi aradılar. Çocuklar ayaklandı, ağlamaya başladılar, çünkü baba zaten yok. Polis kime haber vermek istersin dedi, hiçbir akrabamı arayamadım ben.”(45 yaş, anne, 3 çocuk)*

“ Babamı aldıklarında ben oradaydım. Aslında şahit olmamak için kendi odama gitmiştim, çok zordu, babamı bir daha göremeyeceğim zannetmiştim gerçekten. Babamdan sonra annemi de aldılar, bir hafta gözaltında kaldı annem. O sürede annem geldi yanımıza, çok zordu, çok stresliydi.”(17 yaş, çocuk, 3 kardeş)

Ne yazık ki günümüzde çocuklar ebeveynlerinin maruz kaldığı kötü muameleyi ya da onlar hakkında söylenen herşeyi internetten de öğrenebilirler. Uzman görüşmesi yaptığımız avukat Ferdi Yamar bu konunun ciddiyetini şöyle açıklamaktadır: *“Çocuk eline telefon alıp anne babasının adını yazdığı anda annesine babasına yapılanları, onlar hakkında söylenen herşeyi görme ihtimali var. Yapılan işkenceyi bile görme ihtimali var çocuğun. Çocuk bunları gördüğünde içinde yaşadığı topluma karşı nefret duyabilir, ebeveynini reddedebilir. Bu da çok tehlikeli bir nokta. Ülkede hak hukuk gözetilecek, masumiyet karinesini dikkate alacak hiçbir adalet mekanizması yok.”*

Çocukların şiddete tanıklık etmeleri, hele ki en yakınlarına uygulanan şiddete tanıklık etmeleri, şiddete maruz kalmaları kadar travmatik bir deneyimdir ve çocukların her türlü fiziksel, psikolojik şiddetten ve kötü muameleden korunmalarını garanti altına alan BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin¹¹ 19. maddesinin ve her durumda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini garanti eden 3. maddesinin ihlali anlamına gelmektedir.

4.2 HAPİS DIŞI ÇÖZÜMLER

Çocuklara birincil bakım veren kişinin hapsedilmesi söz konusu olduğunda hapis dışı çözümler düşünülmemektedir. 15 yaşındaki mülteci katılımcımız kendinden küçük 3 kardeşi olduğu halde hem annesinin hem babasının aynı anda tutuklandığını ve 4 kardeş yapayalnız kaldıklarını anlatmıştır. O dönemde kendisi 12, en küçük kardeşi ise 2 yaşındadır. Annesi ve babası 2 yıldır hapisindedir. Bu durumda bile anne için denetimli serbestlik ya da ev hapsi gibi hapis dışı çözümler düşünülmemiştir.

Eşi hapisindedeyken kendisi de gözaltına alınan 45 yaşındaki 3 çocuk annesi katılımcımız, çocuklarını tek başlarına evde bırakarak 3 gün gözaltında kaldığını belirtmiştir. Katılımcımız gözaltında yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: *"Çocuklar bir arkadaşına haber vermişler. O arkadaşının da komşusu avukat. Bir baktım, bana avukatın geldi dediler. Avukatı görünce hüngür hüngür ağlamaya başladım. Demek ki dedim, çocuklarımla yanında birisi var. Benim için önemli olan bana avukatın gelmesi değil. Velilerim ve eski öğrencilerim sağ olsunlar gelmişler, çocukların yanında olmuşlar, destek olmuşlar. Çocuklar o üç günü biraz daha kolay atlattılar."*

5275 sayılı Ceza İnfaz Yasasına göre hapis cezasının infazı, gebe olan veya doğurduğu tarihten itibaren 1 yıl 6 ay geçmemiş bulunan kadınlar hakkında geri bırakılmaktadır¹². Yasa bu haliyle çocuk haklarını korumaktan çok uzaktır. Yasaya göre örneğin çocuk 2 yaşındaysa anne için hapis dışı çözümler düşünülmemektedir. Aynı yasanın 16. madde, 5.fikrasına göre cezanın ertelenmesi "eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar" için uygulanmıyor¹³. Son derece istisnai durumlarda geçerli olabilecek bu hüküm, bütün siyasi mahkumlara uygulanmaktadır. Bu durumun çocuğun yüksek yararı ve aile hayatının korunması açısından ne büyük bir hak ihlali olduğu açıktır¹⁴.

Bu konudaki güncel bir gelişme geçtiğimiz günlerde meclisten geçen 7.Yargı Paketidir. Söz konusu yargı paketinde yeralan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin infazı konusundaki kanuna, ağır bir hastalığı olan ya da engelliliği nedeniyle bakıma muhtaç olan 18 yaşından küçük çocuk sahibi ve 10 yıl veya daha az süreli hapis cezasına mahkum olan kadın hükümlülerin cezasının infazı 1 yıl ertelenebilecektir¹⁵.

¹¹ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

¹² <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> Bkz madde 16, fıkra 4

¹³ Madde 16: (5) (Ek: 24/1/2013-6411/3 md.) Kapalı ceza infaz kurumuna girdikten sonra gebe kalanlardan koşullu salıverilmesine altı yıldan fazla süre kalanlar ile eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli sayılanlar hakkında dördüncü fıkra hükümleri uygulanmaz. Bu kişilerin cezasının dördüncü fıkarda öngörülen kısmı, ceza infaz kurumlarında kendileri için düzenlenen uygun yerlerde infaz olunur.

¹⁴ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 23: 1.Aile toplumun doğal ve temel birimidir, toplum ve devlet tarafından korunma hakkında sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 8, 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

¹⁵ <https://tr.euronews.com/2023/03/08/yargida-duzenleme-agir-hasta-cocuklarin-hukumlu-annelerinin-cezalarinin-infazi-ertelenebil>

HDP milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu'nun mecliste yaptığı konuşmada da belirttiği gibi¹⁶ mahkumiyet süresini 10 yıl ile sınırlamak bu yasanın insan hakları açısından son derece yeterli olduğunu göstermektedir. Örneğin, 11 yıl ya da üzerinde hapis cezası alan kadın mahkumların ağır hasta ya da engelli çocukları bu kanundan yararlanamayacaklar.

4.3 HAPİSHANE ZİYARETLERİ

4.3.1 Uzun ve yorucu yolculuklar

“Sabahın 5’inde otobüsten iniyorduk, 3 saat soğukta otogarda beklemek zorundaydık”

Çocukların hapisanedeki anne babalarını görebilmeleri o kadar zor koşullar içinde gerçekleşiyor ki, bu koşullar sadece çocuklar için değil yetişkinler için de çok ağır olabiliyor.

Siyasi ve adli mahkumlar arasındaki ayrımcılığın en görünür olanlarından biri siyasi mahkumların ailelerinin ikamet ettiği illerden genellikle çok uzak illerde hapsedilmeleridir. Saatler süren mesafeler, aileleri hem maddi hem de manevi olarak zorlamaktadır.

Anne-babalarını ayda 40-45 dakika görebilmek için çocuklar ve onların bakımından sorumlu yetişkinler uzun ve zorlu yolculuklar yapmak zorunda kalıyorlar. Çocuklar gece yarısı uykularından uyandırılıp, yola çıkarılıyor, sabah çok erken gittikleri hapisanenin bulunduğu ilde otogarlarda beklemek durumunda kalıyorlar.

¹⁶ <https://twitter.com/cezaevihlaller/status/1641416100356190208>

“Gece 3’de yola çıkmak için 2’de çocukları uyandırıp giydirmem gerekiyor, o yüzden hiç uyumadan yola çıkıyorum. Çocuklarımı götürdüğüm psikoloğa şunu söyledim; benim çocuğumun ne yaşadığını anlayabilmeniz için, o gecenin karanlığında benimle beraber bir görüşe gitmeniz lazım, çünkü onu tedavi etme amacındaysanız yarayı bilmeniz, tanımanız lazım.”(40 yaş, anne, 3 çocuk)

“Ben her şekilde giderdim ama çocuklar o yorgunlukla babalarıyla konuşamıyorlardı bile, anlatmak istedikleri şeyleri unutuyorlardı. Sabahın 5’inde otobüsten iniyorduk 3 saat otogarda beklemek zorundaydık soğukta, görüş 10-11 arası, sonra cezaevine 2 saatlik bir yol var, münibüse biniyoruz. Çocuklar yoruldu, ben elimden geldiğimce götürdüm.”(34 yaş, anne, 3 çocuk)

“Biz oğlumla eşime ulaşabilmek için iki ayrı servise biniyoruz. Bir servise binip iniyorsunuz, sonra belli bir yerde toplanıyorsunuz, mahşer yeri gibi, oradan tekrar bir servise biniyorsunuz. Tabi sadece biz değiliz koskoca cezaevinde, balık istifi gibi. Geçen gün tek başıma kapalı görüşe giderken 3 araba bekledim, görüşüme 40 dakika kalmış, ben o 40 dakikada başka bir servise bineceğim, göz taramasına gireceğim, tekrar bir kuyruğa gireceğim sonra kadın aramasına gireceğim.”(46 yaş, anne, 1 çocuk)

Hapishane içinde bir yerden bir yere gitmek bile sorun olurken, görüşü kaçırmama kaygısıyla ve uzun yolculuğun verdiği yorgunlukla çocuklar anne-babalarıyla görüşte konuşamıyorlar, iletişim kuramıyorlar ve tam ortama alışmışken görüş süresi bitiyor, sonra ağlayarak masaların ayaklarına sarılarak oradan ayrılmak zorunda kalıyorlar: *“İlk başlarda küçüğüm camları kırmaya çalışırdı, masanın ayağına sarılırdı ben burayı çok sevdim diye, babamın yanında kalmak istiyorum demezdi de, ben burayı çok sevdim derdi. Gardiyanlar falan zorla ayırırlardı, gücümüz yetmezdi. Bazen o kadar çaresiz hissederdim ki, köşede ağlardım çünkü üçü de ayrı bir yerde bir şey yapıyor. Hepsi kucağa alınıp gidilmesi gereken çocuklar, küçükler ama gücünüz yetmiyor, siz de köşede ağlamaya başlıyorsunuz, başka yapacak hiçbir şeyiniz yok çünkü.”(40 yaş, anne, 3 çocuk)*

4.3.2 “Adil dünya” inancının sarsılması

“Çünkü bu çocuklar hiç görünmediler, görünmenin tek aracı ise otoriterlik”

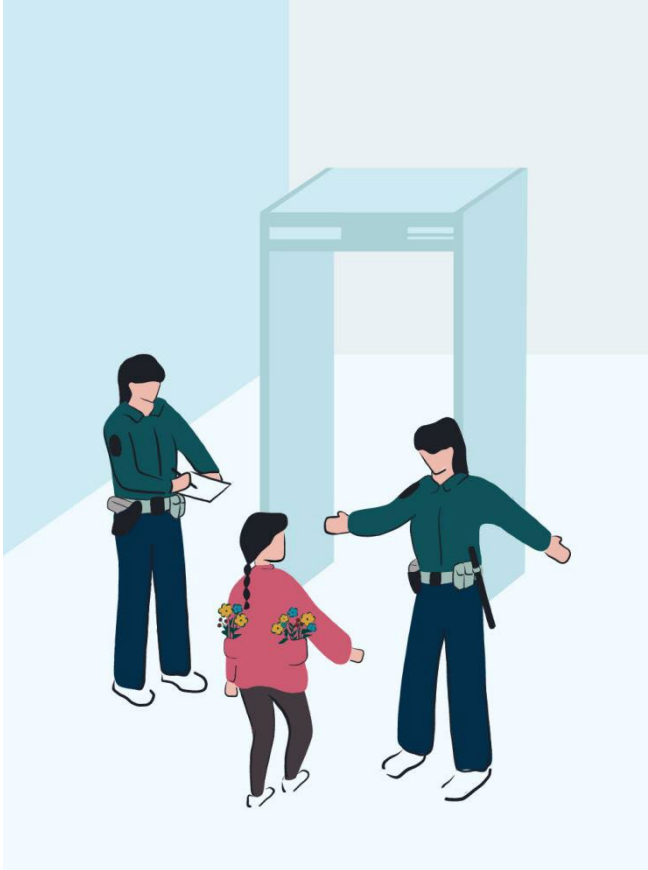
Uzman görüşmesi yaptığımız psikolog Havva Cuştan “adil dünya” inancının bizi ayakta tutan inançların başında geldiğini, bu inancın sarsılmasının travmanın etkilerinden biri olduğunu belirtmiştir. Cuştan çocukların ebeveynlerini görebilmek için hapishanelerde maruz kaldıkları baskıcı uygulamalar için şunları söylemiştir: *“Bu çocuklarda “adil dünya inancı sarsılıyor”, ebeveynlerine ulaşmaları bile bir sürü engeller, kontroller, baskıcı kontroller altında gerçekleşiyor, ulaştıklarında görüşmeleri çok hızlı ve çok denetleniyor, sıkışmışlık hissi aslında. Ve “adil dünya inancının” zedelenmesi çocukları şuna zorluyor ya çok uyumlanacaklar, kendi benlikleri silinene kadar, bu durumda herkesin onları denetlemeye hakkı var noktasına kayıyorlar. Ya da ben neden bu kadar denetleniyorum, benim suçum neydi öfkesiyle toplumsal düzende de diğer insanların haklarını, hukuklarını gözetmeyen, saygı duymayan, sadece kendilerini gören insanlar olabiliyorlar, çünkü bu çocuklar hiç görünmediler ve görünmenin tek aracı ise otoriterlik.”*

Çocukların ebeveynleriyle düzenli ve sık iletişim kurabilme hakkının ihlal edildiği, çok gündem olmuş ve çok trajik bir örneğe sahibiz ne yazık ki. Ağır kanser hastası olan ve hastalığı 4.evrede olan 6 yaşındaki Yusuf Kerim, Aralık ayında hapsedilen annesini hapishaneye ziyarete gidemiyordu. Annesine de hapishanede oğlunu ziyaret etmek için izin verilmiyordu. Bu konuda oluşan yoğun kamuoyu tepkisiyle annenin hastanede çocuğunu ziyaret etmesine Şubat ayı sonlarında izin verildi. 3 ay boyunca Yusuf Kerim’in üstelik ağır hasta iken annesini görme hakkı ihlal edildi. Ayrıca annesi hapishaneye getirildiğinde babası hastane odasından çıkarılarak Yusuf Kerim’in hem annesi hem babası ile birlikte olma hakkı ihlal edildi¹⁷.

¹⁷ <https://www.diken.com.tr/kanser-hastasi-yusuf-kerim-annesiyile-bir-araya-geldi/>

Ebeveynleri ile ilişkilerini sık ve düzenli bir şekilde sürdürme ihtiyacı içinde olan her yaşta çocuk için anne-babasıyla görüşebilme, iletişim kurma koşullarının bu şekilde zorlaştırılması ciddi bir hak ihlalidir¹⁸. Söz konusu sistem ayrıca AİHS'nin 8. Maddesi¹⁹ ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 23. maddesi²⁰ ile güvence altına alınan aile hayatına saygı duyulması, ailenin devlet ve toplum tarafından korunması hakkının da ihlali anlamına gelmektedir.

4.3.3 Güvenlik kontrolleri

Hapishanelerdeki güvenlik kontrollerinde bebek, çocuk ya da yetişkin olmanız hiç farketmiyor X-ray cihazından sorunsuz geçmeniz gerekiyor. Bebekler bez kontrolüne, ergenlik çağındaki kız çocukları ped kontrolüne ya da sütyenlerin öten metal parçaları nedeniyle daha detaylı aramalara maruz kalabiliyorlar. Ya da korkudan, gerginlikten titrediklerinde, “sen neden titriyorsunuz” diye sorgulanabiliyorlar. Babası için hapishane bahçesinden çiçek toplayıp ceplerine dolduran küçük bir kız çocuğu için tutanak tutulabiliyor. Bu tutanaklar ise 6 aylık görüş yasaklarıyla sonuçlanabiliyor.

Burada sistemin keyfilikliğini, çocukları koruyan hiçbir yasa, kural, uygulama vb. olmadığını bir kez daha çarpıcı bir biçimde görüyoruz.

Hapishane girişlerinde, güvenlik aramalarında çocuklara dayatılan sistem, “çocuğun fiziksel, psikolojik şiddete ve kötü muameleye karşı korunmasını” garanti altına alan BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 19.maddesinin ihlali anlamına gelmektedir. Ve bu sistemde çocukları koruyan hiçbir yasa veya prosedür olmaması ise çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesinin çok açık ihlalidir²¹.

Katılımcılarımızın güvenlik kontrolleri ve sistemin keyfilikliği ile ilgili çarpıcı açıklamaları aşağıda yer almaktadır:

“Ped kontrolü yapıyorlardı, biz bir yere kadar bazı şeyleri idare ediyoruz ama kızım için çok sıkıntı oluyordu. Utanıyordu, sıkılıyordu. Siz müdahale edince oradaki gardiyan, tutanak tutarım bir dahaki görüşe gelemezsin, diyordu. O yüzden ses çıkaramıyordunuz ki, size ne derirse onu yapıyorsunuz. O gün bakmak istediyseniz, ped kontrolü yapıyor, istemiyorsa yapmıyor. Tamamen onun gönlüne kalmışsınız.”(45 yaş, anne, 3 çocuk)

¹⁸ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, madde 9

¹⁹ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

²⁰ <https://tihv.org.tr/iskenceye-karsi-uluslararasi-belgeler/bm-siyasi-ve-medeni-haklar-uluslararasi-sozlesmesi/>

²¹ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, madde 3

“Gardiyanlar en ufak bir talebiniz, itirazınız olduğunda yüzünüze bile bakmıyorlar. 6 ay görüş yasağıyla tehdit ediyorlar. Onlara söyleyeceğiniz en ufak bir şey altı ay 6 ay görüş yasağı demek.”(40 yaş, anne, 3 çocuk)

“Kızım 2,5 yaşında, ona yabancı birinin dokunmasını hiç istemiyor. Bezine kadar açıyorlar, ayakkabasını çıkarıyorlar, çorabını çıkarıyorlar. Çok ağladı. X-ray cihazından bebeklerin geçmemesi lazım aslında ama geçiyor. Oyuncak, peluş ayısını almadılar içeri, biberonunu almadılar, çok ağladı.”(34 yaş, anne, 1 çocuk)

“13 yaşındaydı, kızıma ağır depresyon teşhisi kondu, ilaca başladı. Kızım çok hassastır. Yaşadığı travmalar ne olabilir diyeceksiniz. Gardiyanların üst aramaları onu çok rahatsız edirdi. Bir gün fermuarı öttü girerken, hemen çıkar onu dediler. Ben de geçmiş bulundum öbür tarafa. Bir gardiyan kadın bağılıyor. Elim ayağıma dolaştı, karşıya geçip çocuğumu kucaklamayı akıl edemedim. Kadın bağılıyor, çocuğun üstünü çıkar, buradan geçemezsin diye. Çocuğum orada ağlıyor, anneciğim ben bu kadar insanın içinde üstümü çıkarmam diye. Sonunda gardiyanlardan biri vicdanlıymış “hanım siz bu tarafa geçin, çocuğunuz çok ağlıyor” dedi” (44 yaş, anne, 2 çocuk)

“Benim küçük kızım bir keresinde, benim yazmamın arasına çiçek saklamış, babasına vermek için. Kendi cebine de çiçek doldurmuş, kapının önünden toplamıştı, gardiyan bizi görüştürmek istemedi, tutanak tutmak istedi, “heryerinizden çiçek çıkıyor kimbilir başka neler sokmaya çalışıyorsunuz içeri” dedi. Ama başka bir gardiyan geldi o yardımcı oldu girdik görüşe.”(35 yaş, anne, 3 çocuk)

Uzman görüşüne göre bebeklerin, çocukların üzerini aramak çocuğun beden ihlali anlamına gelmektedir ve bir istismar biçimidir: *“O çocuğun bir beden bütünlüğü hakkı var, bebeklerin bezlerinin açılması, çocukların vucutlarının kontrol edilmesi, o çocuk bunu anlamlandıramıyor bile. Ergenlik çağındaki çocukların sütyenlerinin çıkarılması, vucutlarına izinsiz dokunulması ve bunun hoyratça yapılması, buna bir nevi istismar denilebilir.”(Psikolog Havva Cuştan)*

4.3.4 Görüş koşulları, ortam ve süre

Çocukların hapisteki ebeveynlerini tek görebilme, dokunabilme imkanları olan ve ayda bir kez yapılan açık görüşlerdeki ortamın çocuklar için hiç uygun olmadığı açıktır, kapalı görüşleri ise hiç konuşmuyoruz. Aileler genellikle çocuklarını kapalı görüşlere götürmemektedirler.

Çocuklar için soğuk, kasvetli ve ürkütücü olan hapis hane ortamı, üniformalı ve silahlı gardiyanlarla daha da ürkütücü hale gelmektedir. Görüş odasının kalabalıklığı, arada dolaşan ya da insanların başında bekleyen gardiyanlar ve kısıtlı görüş süreleri çocuklar ve ebeveynleri için iletişimi oldukça güçleştirmektedir. Görüş süreleri ortalama 40-45 dakika olup hiçbir esneklik söz konusu olmamaktadır. Yolculuktan kaynaklanan nedenlerle örneğin görüşün son 15 dakikasına yetişildiğinde gardiyan *“15 dakika için mahkumu getiremem”* diyerek görüş yapılmasını engelleyebilmektedir.

Görüş ortamı ve koşulları çocukların ebeveynleriyle düzenli ve sık iletişim kurabilme ve özel yaşamlarına, aileleriyle iletişimlerine keyfi ve haksız yere müdahale edilmeme haklarının ihlali anlamına gelmektedir ²².

Katılımcılarımızın açık görüşlerde yaşadıkları, aslında son derece dramatik olan deneyimlerin bazılarını ilişkin ifadeleri aşağıda görebilirsiniz.

“Kucağına oturuyor, boynuna sarılıyor, elini tutuyor, olabildiğince fiziksel temasta bulunuyor ama konuşmuyor, hiç bir şey anlatmıyor. Nasılsın, iyiyim o kadar. Dört yıldır babasına açık görüşe gidiyor, ona hiçbir şey anlatmadı”(46, anne, 1 çocuk)

²² BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 9 ve madde 16

“Kızım ile görüşten çıktık, babası için “çok gelmek istedi değil mi anne” dedi. O zaman 10 yaşındaydı. “Biraz gitmeyelim, babama daha yakın duralım” dedi. Arada kocaman duvarlar, avlular var. Biz o bahçede oturduk 15-20 dakika daha, ona biraz daha yakın olalım diye.” (44, anne, 2 çocuk)

“Çocuklarım bütün resimlerinde kapalı görüş ve açık görüş çizerlerdi. Hadi oğlum resim çizelim dediğimde arama alanını çizerlerdi, x-ray çizerlerdi. Biz o yaşlarda köy, dağ çizerdik değil mi, yaz kış bacasından duman tüten evler çizerdik”(40, anne, 3 çocuk)

“Pandemide 3 ay hiç görüşemedik, sonrasında ayda bir kapalı görüş yapmaya başladılar. O zaman da çocuk babasına sarılamıyor ki. Arkadaşın çocuğu, babasına sarılmak istiyor, bakıyor kapalı, “kapiyu açın” diye bağıyor, babasına, “gelsene buraya, niye gelmiyorsun” diyor. Bunlar tüyleri diken diken ediyor.” (45, anne, 3 çocuk)

“2,5 yaşındaki kızım görüşün başlarında babasına çok yaklaşamıyor, ortamdan dolayı yabancılaşıyor, aramalardan çok rahatsız olduğu için içeriye ağlayarak giriyor zaten, tam sakinleşiyor, babasına alışıyor görüş bitiyor. 40 dakika çok az. Çıkarken bu sefer babasını istiyor.”(34, anne, 1 çocuk)

Anne babaları aynı hapis hanede tutuklu olan 3 mülteci çocuk uzunca bir süre ebeveynleriyle ayrı ayrı görüşmek zorunda kalmışlardır. Uzun bir yol katetmeleri gereken görüşlerin birinde annelerini, bir diğer görüşte babalarını görebilmişlerdir. Daha sonra avukatlarının çabasıyla ailece görüşme imkanı bulabilmişlerdir. Katılımcımız olan 15 yaşındaki en büyük çocuk bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Biz uzun bir zamandan sonra aile gibi olabildik, hem annemiz hem babamız yanımızdaydı”

Eşleri hapis hanede olan, kendilerinin de aynı zamanda il dışına çıkma yasakları olan 2 kadın katılımcımız, eşleri uzak yerlerdeki hapis hanelere yerleştirildiği için çocuklarını hapis hane ziyaretlerine kendilerinin götüremediklerini belirtmişlerdir. OHAL döneminde açık görüşlere 1.derece akrabalar dışında kimse alınmadığı için çocuklar güvenlik kontrollerinden yalnız geçerek, hapis haneye tek başlarına girmek zorunda kalmışlardır. “Ben gidememiştim, oğlum gitmişti, o zaman 12 yaşındaydı, dayısıyla beraber gitti. Çok ağlamış. Eşim de ağlamış, oğlum da. Düşünsenize, 12 yaşında bir çocuk tek başına girmiş hapis haneye. OHAL’de sadece birinci derece akrabalar gitti. Benim sıkıntım olduğu için 27 ay yaklaşık ben hiç gidemedim. Her defasında çocukları sırayla annem, gelinimiz, kardeşlerim götürdüler ve onlar eşimin yanına hiç giremediler. İki küçük çocuk el ele tutuşup yalnız girdiler, 2,5 yıl boyunca.”(44 yaş, anne, 2 çocuk)

Açık görüşlerde ailelere, çocuklara dayatılan koşullar öncelikle çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesine aykırıdır.²³ Ayrıca AİHS 8.maddesi ile güvence altına alınan aile hayatına saygı duyulması ve devlet ve toplum tarafından korunması ilkesinin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.²⁴

4.3.5 Telefon görüşmeleri

Siyasi mahkumlar için telefon görüşmesi hakkı haftada 10 dakika ile sınırlı. Bu hak pandemi döneminde 20 dakikaya çıkarıldı. Telefon görüşmeleri çocuklar için çok uygun bir iletişim yöntemi değil, özellikle küçük çocuklar için. Bakım verenler çocukların hapisteki ebeveynleriyle telefonda pek konuşamadıklarını vurgulamışlardır. Öte yandan yeni bir uygulama olan görüntülü konuşma hakkı, sadece adli mahkumlara tanınmakta, siyasi mahkumlar bu uygulamadan yararlanamamaktadır.

²³ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 3

²⁴ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

Uzman görüşü aldığımız avukat Ferdi Yamar bu uygulamayı ve siyasi mahkumların maruz kaldığı ayrımcılığı şöyle özetlemektedir: *"Şu an şöyle bir uygulamaya geçti cezaevleri, artık görüntülü arama başladı, adlilerde var, siyasilerin böyle bir hakkı yok. Cezaevine bir konteynır gibi bir şey kuruldu, telefonla arama sistemi, e-görüş adı, Vakıfbank üzerinden para yatırıyor ve ailesini görüntülü arıyor. Haftada 6 gün toplamda 60 dk görüşme hakkı var. Hergün 10 dk arayıp kapatabiliyor. Bu durumda ailelerini kapalı görüşe çağırıyorlar. Görüşe gitmek çok külfetli bir şey. Bu uygulama cezaevindeki kavgaları vb. azaltmış. Bu hak mesela siyasilerde yok. Onlara haftada 10 dakika normal telefonla".*

Siyasi ve adli mahkumlar arasındaki bu ayrımcılık öncelikle çocukların herhangi bir ayrılık durumunda ebeveynleriyle düzenli ve sık iletişim kurma hakkının ihlali anlamına gelmektedir.²⁵ Ayrıca en temel insan hakkı olan, herkesin yasa önünde eşit olduğu ve eşit korunmaya hakkı olduğu ilkesinin de açıkça ihlalidir.²⁶

4.4 AYRIMCILIK, SOSYAL İZOLASYON

"Hep kendilerini gizlediler çocuklarım, hiç kendileri olmadılar"

Çocukların anne-babalarının, diğer aile üyelerinin faaliyetleri, düşünceleri ya da inançları nedeniyle ayrımcılığa uğramama hakları vardır²⁷. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra bir nefret söylemi haline gelen "FETÖ" damgası, KHK mağdurlarının çocuklarının dışlanmasına, ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olmuştur.

"FETÖ" soruşturmaları nedeniyle ebeveynleri hapsedilmiş olan çocukların okulda, arkadaş çevrelerinde kimliklerini gizlemek durumunda kaldıklarını gözlemledik. Çocuklar böylelikle ayrımcılığa maruz kalmaktan kendilerini bir süreliğine koruyorlar belki ama çevrelerine, kendi kimliklerine yabancılaşıyorlar ve kendi kendilerini izole etmiş oluyorlar.

"Aile olarak kimseyle bir bağımız yok. Burada akrabamız falan yok, yalnızız. Çocuklarım kimseye kendi durumlarını anlatmıyorlar, arkadaş çevreleri bilmiyor. Dış dünyadan pek çevremiz yok. Genelde bir araya geldiğimiz insanlar hep bizim gibi olanlar."(40 yaş, anne, 3 çocuk)

"Kimse bilmiyor babasının durumunu. O da ketum bir çocuktur, asla kimseye anlatmaz. Sınıfta 3-4 kişiyle konuşuyor, diğerleriyle hiçbir şekilde konuşmuyor, hatta adlarını bile bilmiyor sınıftakilerin. Bırakın onları, bunu aile çevresiyle bile paylaştığını görmedim. O kadar içinde tutuyor. Bir gün patlar mı bilmiyorum."(46 yaş, anne, 1 çocuk)

Eşi 5 yıl hapsedilmiş, kendisi de KHK mağduru olan katılımcımız, 14 ve 18 yaşlarındaki 2 çocuğunun durumunu şöyle özetlemektedir: *"Kızım, "arkadaşlarım bana her şeyi anlatır ama ben onlara anlatmam" diyor. Hep kendilerini gizlediler çocuklarım, hiç kendileri olmadılar. Oğlum üniversiteye gidiyor mesela, hayatımızdan hiç kimseye bahsetmemiş."*(44, anne, 2 çocuk)

Ebeveynleri hapsedilmiş çocuklar bir şekilde kimliklerini gizleseler bile, şehir, okul değiştirmek zorunda kaldıklarında, sadece okullarında yeni oldukları için akran zorbalığına, ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

"8.sınıfta kendimi tamamen dışlanmış hissettim açıkçası, genel olarak size bir ad takılıyor ve bütün insanlardan bir şekilde ötekileştiriliyorsunuz zaten, eğer söyleseydim ben de böyle hissedecektim. 8.sınıfta yaşadığım sadece sınıfa yeni gelmiş olduğum içindi, babamın hapiste olduğunu, hapiste olma nedenini bilmiyorlardı. Bir de onu bilseler çok daha kötü olurdu. Ama içimde onlara karşı hep öfke var, özellikle hocalarıma, çünkü kesinlikle hayatımın çok daha farklı olacağını düşünüyorum" (17 yaş, çocuk, 3 kardeş)

²⁵ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 9

²⁶ <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> madde 7

²⁷ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 2

17 yaşındaki katılımcımızın yukarıda ifade ettiği damgalanma korkusu çocuklar için oldukça büyük bir gerginlik ve kaygı nedeni olabilmektedir. Çocuğun damgalanması ebeveynler için de aynı şekilde bir kaygı oluşturmaktadır. 12 yaşında bir çocuk annesi olan katılımcımız bu damgalanma korkusunun çocuğunun okulunu değiştirmesine neden olduğunu şöyle anlatmaktadır: *“İlkokulda bazı öğretmenleri durumu öğrendi, ben okulunu değiştirdim. Diğer okuldaki öğretmenine söyledim, durumumuz böyle böyle, dikkatli olursanız sevinirim dedim. Bundan dolayı bir şey yaşamadı ama diğer çocuklar dördüncü sınıfa gelmiş bir çocuk kabul etmedikleri için bir ayrımcılık yaşadı. Birkaç arkadaş edindi ama sen neden bizim sınıfımıza geldin, kalabalık ediyorsun gibi bir dışlanmaya maruz kaldı”(46 yaş, 1 çocuk, anne)*

Kimliğini gizlemek zorunda kalmak çocukları yalnızlaştırmakta, arkadaşlığın, dış dünyayla ilişkisinin önemli olduğu dönemlerde kendi içlerine kapanmaya zorlamaktadır.

4.5 YOKSULLUK VE DÜŞEN HAYAT STANDARTI

Çocuklar ve çocukların bakımından sorumlu kişiler, hapsedilmeden önce aileye maddi katkıda bulunan bir ebeveynin hapsedilmesinden olumsuz etkilenebilir. Ebeveynin hapsedilmesi ailenin maddi durumunu istikrarsızlaştırmakta, çocukları yoksulluk riskiyle karşı karşıya bırakmakta ya da önceden varolan yoksulluğu arttırmaktadır. Tüm bu yoksulluk riskinin üzerine bir de hapsedilen ebeveynin masrafları ve ziyaret giderleri de eklenmektedir. Ayrıca tahliye sonrası iş bulmada yaşanan zorluklar nedeniyle gelir kaybı, hapis süresini de aşabilmektedir.

Türkiye’de mahpusların aileleri ve çocuklarının yaşadığı ekonomik sıkıntıları hafifletmek için sağlanabilecek desteklerin ve istihdam yoluyla yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan politikaların yetersizliği dikkat çekmektedir. Ebeveyni hapsedilmiş çocukların maddi olarak desteklenebileceklerine yönelik hükümlerin yer aldığı sadece bir kaynak vardır; Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan İş Birliği Protokolü²⁸. Bu iş birliği protokolünde yer alan ilgili maddeler ise oldukça muğlaktır, kapsamlı ve detaylı olmaktan uzaktır.

Aileler, devlet kurumları tarafından sosyal yardımlar, destekler konusunda bilgilendirilmemektedir. Yaptığımız literatür taramasında, yapılan yardımlarla ilgili sadece özel bir takım kurumların yeterince güvenilir olmayan bilgilerine rastladık. Avukat Yamar bu konudaki gözlemlerimizi doğrulamaktadır: *“Bu imkanlardan yararlanmaları için insanlar bilgilendirilmiyor. Kaymakamlığa gidip ya da belediyeye gidip başvuruda bulunma, cezaevi idaresine gidip görüşme gibi şeyleri bilmiyor insanlar, bunlara ilişkin hiçbir bilgilendirme çalışması yok, örneğin cezaevleri girişinde bir broşür olsa, böyle bir iletişim olmayınca, şansa kalıyor, birinden duyacaklar falan öyle öğreniyorlar. Maddi yardım alanların sayısını düşünecek olursak çok az. Siyasiler zaten alamıyor, adlilerin çoğunluğu da bilmiyor. “*

Avukat görüşünde de belirtildiği gibi adli ve siyasi mahkumlar arasındaki ayrımcılık sosyal yardımlar konusunda da görülmektedir. Siyasi mahkum ailelerinden oluşan katılımcılarımızın hiçbiri mahkum ailesi olarak herhangi bir devlet kurumundan yardım almamaktadır. Bazı katılımcılarımız hiç başvurmadıklarını, çünkü “vatan haini”, “terörist” gibi etiketlerle ayrımcılığa maruz kaldıkları için herhangi bir sosyal yardım alamayacaklarını düşündüklerini belirtmişlerdir.

²⁸ <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2972021105709P-72.pdf> s.5 madde h, s.6 madde m

Yaptığımız 12 görüşmenin 7'si eşleri hapiste olup, çocuklarına bakmak zorunda kalan kadınlardan oluşmaktadır. Bu görüşmelerde gözlemlediğimiz kadınların inanılmaz çabalarla çocuklarına bakmaya çalıştıkları yönünde oldu.

"Yaşam artık çok zorlaşmaya başlamıştı. Hiç kimse yoktu. Bir günde tek başıma sekiz kilo mantı çıkarıyordum. Sabahlara kadar mantı yapıyordum. Sonra sarma yaptım, baklava yaptım, insanların evlerine gittim doğum günü süslemeleri yaptım. Youtube'dan dikiş öğrendim pantolon falan dikip sattım. 76 ayda yapmadığım hiçbir şey kalmadı ama yeminimden de dönmedim. Ben bu sürece yenilmeyeceğim ve kimseye el açmayacağım meselesi."(40 yaş, anne, 3 çocuk)

"Penye sattım, hasta baktım, özel ders verdim. Böyle, parça parça, bir şekilde ayakta durmaya çalışıyoruz. Olabildiğince de harcama yapmamaya çalışıyoruz. Ayakta kaldık ama çocukların üzerinde o kadar ciddi etkileri oldu ki bunların. Çocuklar başkalarının kıyafetlerini de giydiler." (45 yaş, anne, 3 çocuk)

"Kendim çalıştım. Akrabalarım, dostlarım sağ olsunlar onlar bizi çok gözettiler. Kendi arkadaş çevrem, ziyaretimize gelirken zeytinyağı, ceviz gibi şeyler getirdiler. Kendi aramızda böyle bir dayanışma oldu. Ama daha çok ailemin desteğiyle ve kendi çalışmamla ayakta durdum. Yoksa bir kurum, kuruluş ya da platformdan destek almadım."(44 yaş, anne, 2 çocuk)

2,5 yaşındaki çocuğuyla yalnız yaşayan ve onu bırakıp çalışma imkanı da olmayan katılımcımız içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemektedir: *"Ben tek başıma olsaydım bu kadar zorlanmazdım, her yere sığabilirdim. Ama bebeğim olduğu için herşeyden önce onun sağlığını düşünmek zorundayım. Dışarda kaldığın zaman herşeye açsınız, başınıza her şey gelebilir, benim en büyük korkum çocuğum. Kimseye bırakamıyorum çocuğumu, o daha küçücük, o kadar farklı bir toplum yetişiyorki artık. Seni istismar etmeye meyilli bir toplum var aslında."*(34 yaş, anne, 1 çocuk)

Hem annesi, hem babası hapsedilmiş 3 çocuğa bakan, kendileri de 3 çocuk sahibi mülteci genç çift, mülteci oldukları için Kızılay'dan aldıkları küçük bir yardım dışında hiçbir destek almadıklarını belirtmişlerdir: *"Evde bir tek ben çalışıyorum, herhangi bir kurumdan destek almıyorum. Mesela bir haftadır çalışmıyorum, her zaman iş olmuyor. Kira zamanı geldi, ben kiramı veremedim. Evden de çıkmamızı istiyorlar, komşular çok çocuk var diye şikayet ediyorlar."* (32 yaş, dayı, 6 çocuk)

Geçici koruma kimlikleri olmasına rağmen, devletten bir şey istediklerinde sınır dışı edilme korkularını şöyle dile getirmektedirler: *"Biz devlet kapısına gitsek bize "buradan git" diyecekler, ben nasıl gidip yardım isteyebilirim ki"*(32 yaş, dayı, 6 çocuk)

Ekonomik sıkıntılar, genellikle uzak illerde olan hapisane ziyaretlerini de zorlaştırmaktadır. 35 yaşındaki 3 çocuk annesi katılımcımız Balıkesir'de hapsedilen eşini ziyaret etmenin kendileri için çok pahalı olduğunu şöyle anlatmaktadır: *"Bilet parası 270 tl oldu bir kişi, 2 kişi 1500-2000 tl oluyor. Hepimiz gitmeye kalksak ayda en az 3000 tl, biz de diyoruz ki eşime, bu parayı biz senin ihtiyaçlarına verelim."*

Mülteci katılımcımız, anne ve babaları farklı bir ilde hapsedilmekte olan 3 çocuğu açık görüşlere yollayacak maddi güçleri olmadığını ancak avukatların ve bazı STK'ların destekleri ile gönderebildiklerini belirtmiştir.

Tüm bu bulgular ebeveynleri hapsedilmiş çocukların kendi kaderlerine terk edildiğini, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Bu durumda çocuğun yüksek yararı göz ardı edilmekte ve hayatta kalma, gelişme hakları ihlal edilmektedir²⁹

²⁹ BM ÇHS madde 3 ve madde 6 para 2

4.6 ÇOCUĞUN RUHSAL GELİŞİMİ

Ebeveyni hapsedilmiş çocuklar çeşitli psikolojik problemler ve ciddi ruhsal hastalıklar gibi risklere açık büyümektedirler. Bakım veren katılımcılarımızın çoğu çocuklarında öfke, kaygı, üzüntü, asosyallik, içe kapanıklık ve depresif eğilimler olduğunu belirtmişlerdir. Eşleri hapsedilmiş kadınlar çocuklarının yaşadıkları ruhsal sorunları kendi çabalarıyla ya da yakın çevrelerinden ulaşabildikleri, genellikle online psikolojik destek mekanizmalarıyla çözmeye çalışmaktadırlar. 46 yaşındaki kadın katılımcımız oğlunun babası hapse girmeden önce çok sosyal, güler yüzlü, pozitif bir çocukken babası hapse girdikten sonra son derece öfkeli ve yalnız bir çocuğa dönüştüğünü belirtmiştir: *“Sürekli bağırıp çağırıyordu, hem beni hem kendisini yıpratıyordu, öfke nöbetleri geçiriyordu. Çözümleyemedik. Ama psikoloğu çok zorladığını fark ettim. Ben de öfke nöbetleri geçiriyordum çünkü artık kontrol edemez hale gelmiştim. Kendim de başka bir psikoloğa gittim.”*

Annesi 2,5 yıldır tutuklu olan 15 yaşındaki katılımcımız annesinin yokluğunda içinde bulunduğu ruh halini şöyle tarif etmektedir: *“Annenin yokluğu çok garip oluyor, çok yalnız hissediyorsun, asosyalliğe sürüklüyor seni, yanında olanın değerini gidince anlıyorsun, daha çok hissediyorsun, biz birlikteyken de çok iyidik, ben anneme bağlı biriyim, gidince çok garip oluyor, özlüyor insan.”*

Öte yandan 3 kadın katılımcımız ergenlik çağındaki çocuklarının ciddi psikolojik hastalıklarla boğuşmak durumunda kaldıklarını vurgulamışlardır. Bu çocuklar ağır psikolojik ilaçlar kullanarak ayakta kalmaya çalışmaktadır.

“Bütün çocuklarım bunalıma girdi çünkü etrafımızda bizi destekleyen bir kişi yok. Büyük kızım garip hareketler yapmaya başladı. Kızımı sonra bir akıl hastanesine acile götürdük, çocuğum çok rahatsız, acil hastaneye alın dedim. Hareket falan bitti, konuşma yok zaten, yemek yemek yok, 43 kilo, aşırı zayıf, dokunduğum anda ellerim batıyor.”(45 yaş, anne, 3 çocuk)

“Geçenlerde küçük kızım evden uzaklaşmak istemiş, kayboldu, neyse polisler bulup getirdi. Çok büyük bir travma oldu hepimizde. Beni kaybetme korkusu var, zaten babam yok, sen de gidersen diyor. Bir anlamda şizofreniye gidiyordu. Yalan söylüyordu, çok şükür şimdi iyi, ilaç kullanıyor. 2-3 ayda bir psikoloğa gidiyor.”(35 yaş, anne, 3 çocuk)

“Eşim çıktıktan sonra oğlum daha bir kolay atlattı ama kızım ağır bir depresyona girdi. Kızım odasından çıkmamaya başladı, neredeyse hiç konuşmuyor, çok ağır şeyler yaşadık çocuklarla. Babaları bir dönem müebbetle yargılandı, sonra örgüt üyeliğine çevirdiler. O dönemde bile daha normaldi. Herhalde şöyle düşündü çocuğum: Babası gelince her şey güzel olacak ama bizim de sürtüşmelerimiz olunca...” (44 yaş, anne, 2 çocuk)

2,5 yaşında bir kızı olan katılımcımız, kızının babasının birdenbire ortadan kaybolmasını anlamlandıramadığını, babasının resmini getirip annesine *“baba nerede, baba kayboldu”* diye babasını sorduğunu belirtmiştir. Katılımcımız küçük kızının ruh halini şöyle özetlemektedir: *“Çok yıprandı, her şeye ağlıyor, çok agresif, hala öyle, toparlanmış değil. Babasına çok düşkün, onların aralarındaki bağ çok güçlüdür. Şimdi birdenbire babadan ayrılınca huyu çok değişti.”(34 yaş, anne, 1 çocuk)*

Uzman görüşmesi yaptığımız psikolog Havva Çustan ebeveyn ayrılığının çocuklar üzerindeki etkisinin yaşa göre çok değiştiğini vurgulamıştır. *“0-3 yaş arası ebeveynleriyle çok büyük bir ayrılma aksiyetesi yaşıyorlar. Ve ayrılmanın nasıl bir şey olduğunu, neden olduğunu bilmiyorlar. Anlamlandıramıyorlar ve ebeveynlerinin onları terk ettiğini düşünüyorlar, dolayısıyla bu ebeveyne olan öfkeye ve dış dünyanın güvensiz bir yer olarak algılanmasına neden oluyor. Bu çocuklar ya çok öfkeli ya da çok içe kapanık oluyorlar.”*

Anlamlandıramadığımız şeylerin etkisinin çok daha büyük olduğunu belirten Çustan, 0-6 yaş dönemi çocukların hayatı duygularıyla deneyimlediklerini ve duygularını çok yoğun yaşadıklarını vurgulamış ve bu yaş grubu çocukların içinde buldukları ruh halini şöyle özetlemiştir: *“Ebeveyni hapsedilmiş çocuk şöyle düşünür “çok adaletsiz bu dünya” Bu adaletsizlikler içinde kendisini var etmesinin getirdiği şey de bu adaletsizliklerle uyumlanmak, dolayısıyla bu anti sosyal kişilik özelliği ve şiddete eğilim gibi durumlar ortaya çıkıyor. Ya da “çok adaletsiz bu dünya, benim bu dünyada suçum ne”, ebeveyninin onu sevmediği için terk ettiğini düşünüyor, ya da bu dünyada sevilmediğini, istenmediğini düşünüyor ve depresif eğilimler ortaya çıkıyor. İntihara eğilimin arttığı bir süreç de olabiliyor.”*

Çocukların kendilerini güven ve huzur içinde hissettikleri bir ortamda büyümeye hakları vardır, bakım veren kişiler bunun için ne kadar çabalasalar da, uzun süreli ebeveyn ayrılığı bu güven ortamını bozmaktadır. Bu durumda çocukların düzenli ve kapsamlı bir psikolojik desteğe ihtiyaç duydukları açıktır. Ancak devlet kurumları bu psikolojik desteği sağlamamaktadır. Ve çocukların hapsedilmiş ebeveynleriyle iletişimlerini, ilişkilerini kolaylaştırmak için çocukları gözetten hiçbir uygulama, prosedür bulunmamaktadır. Bu çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesinin açıkça ihlali anlamına gelmektedir³⁰. Ayrıca son derece kısıtlı da olsa, bu konudaki tek yasal dayanak olan Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan Tutuklu ve Hükümlülerin ve Çocuklarının Sosyal Hizmetlerden Yararlandırılması Hakkındaki İşbirliği Protokolü de uygulanmamaktadır³¹.

4.7 EĞİTİM HAYATI

Ebeveynleri hapiste olan çocukların karşı karşıya kaldıkları yoksulluk, ayrımcılık, psikolojik problemler gibi riskler elbette onların eğitim hayatını da olumsuz etkilemekte, kesintiye uğratmaktadır. Bazı katılımcılarımız şehir, ev, okul değiştirmek zorunda kaldıklarını vurgulamışlardır. Okul değiştirmek zorunda kalmak başlı başına eğitim hayatını zorlaştıran bir etkidir. Yeni bir çevreye, arkadaşlara, öğretmenlere uyum sağlamak, ayrımcılığa maruz kalma riskine karşı kendini koruyabilmek çocuklar için hiç de kolay olmayan durumlardır.

“O kadar stresliydi ki gerçekten anlatamıyorum, 8.sınıfta kendim zorbalığa uğradım. Bu olaylardan anneme, hiç kimseye bahsetmedim, babamı almışlardı zaten. Babamın durumunu okuldan hiç kimseye söylemiyordum, yeni geldiğim için zaten beni dışlamışlardı, bir de bunu öğrenirlerse ne yaparlar diye bu korku hep içimde olmuştu, bütün okul öğrenir diye çok korkmuştum”(17 yaş, çocuk, 3 kardeş)

Önceki bölümde bahsettiğimiz çocukların yaşadıkları çeşitli ruhsal problemler de eğitim hayatlarını zorlaştırmakta, kesintiye uğratmaktadır.

“O ara, babası gittiği dönem büyük kızım 9. sınıfın ikinci dönemindeydi, garip hareketler yapmaya başladı. Ondan önce çocuğum sorumluluklarını bilen, başarılı bir çocuktu, babası alındıktan sonra derslerde kafayı koyuyor uyuyor, evde, nasıl tarif edeyim, çatalını ağzına götürüyor, düğmesini ilikleyemiyor, yolda yürüyemiyor.”(45 yaş, anne, 3 çocuk)

“Büyük oğlum zaten çok ketum bir çocuktur, çok fazla bir şey anlatmaz, onun biraz daha zor geçti. Okula devamsızlıkları oldu. Sabah kaldırıyordum, bugün okula gitmeyeceğim, kalkmak istemiyorum diyordu. Biz birbirimize giriyorduk.”

³⁰ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 3

³¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2972021105709P-72.pdf> s.5 madde h, s.6 madde m

Anne ya da babaları hapsedildikten sonra hiç okula gidemeyen çocuklar da vardır. Hem annesi hem babası hapisanede olan, mülteci 3 çocuk, okul çağında olmalarına rağmen oturma izinleri başka bir ilde olduğu için okula gidememektedirler. Ayrıca eğer bu hakları olsa bile bakımlarından sorumlu yine mülteci aile maddi zorluklardan dolayı kendi çocuklarını da bir süredir okula gönderememektedir.

“ Oturma izinleri farklı bir ilde olduğu için okula gidemiyorlar, geçici koruma belgelerini başka bir ilden aldılar. Bizim çocuklar okula gidiyor. Eğer buraya alırsak bile maddi zorluklardan dolayı 3 çocuğu da okula göndermemiz çok zor olurdu. Kendi çocuklarımı da 2 haftadır okula gönderemedim. Bizi okuldan aradılar, neden çocukları okula göndermiyorsun diye, ben de maddi nedenlerden gönderemediğimi anlattım. Hiçbir şey söylemediler.”(27 yaş,hala, 6 çocuk)

Ebeveyni hapsedilmiş çocuklarla ilgili hiçbir istatistiki bilgi olmadığı için yoksulluk nedeniyle okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan çocukların sayısını veremiyoruz. Ancak bu durumda olan çocukların sayısının hiç de az olmadığını söyleyebiliriz. Bu konuda görüştüğümüz İstanbul Geri Dönüşüm İşçileri Derneği³² yöneticisi Bayram Aktimur çocuk geri dönüşüm işçileri arasında babaları hapsedilen okul çağındaki çocukların bulunduğunu belirtmiş ancak bu konuda sayı verememiştir.

Annesi 2,5 yıldır tutuklu olan 15 yaşındaki katılımcımız da öğrenim hayatına devam edememektedir. Anne ve babası ayrılma aşamasında olduğu için ve velisi annesi olduğu için, okula kaydını yaptıramamaktadır: *“Annem hapse girdikten sonra bıraktım okulu. Sadece 1 arkadaşım var, annemin en yakın arkadaşının kızıyla görüşüyorum. Evde film izliyorum. Dışarı çıkmıyorum, daha çok evdeyim.”*

Avukat Ferdi Yamar bu konuyu şöyle açıklamaktadır: *“Çocukların okul kayıtları, resmi işlemleri, kimlik işlemleri, bunlar çok ciddi problem. Hem anne hem baba tutuklu olduğunda bu işlemler çok problem. Hükümlü olduklarında çocuklara vasi atanması söz konusu olabilir ama tutuklu olunca çocuk üzerindeki hakları hala geçerli, dolayısıyla herhangi bir resmi işlem için, anne babadan vekalet alınması gerekiyor, hapisaneye noter getirilmesi gerekiyor ki bu da masraflı bir iş. “*

Ebeveynleri hapsedilmiş çocukların eğitim haklarından yeterince yararlanamamaları BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. Maddesi ile güvence altına alınan eğitim hakkı ve eğitimin tüm çocuklar için fırsat eşitliği temelinde gerçekleştirilmesi hakkının ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.³³

³² <https://www.sivilsayfalar.org/stk/geri-donusum-iscileri-dernegi/>

³³ <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme ,madde 28>

5. SONUÇ

Çocukların hakları vardır. Ebeveynleri hapsedilen çocuklar da bu haklardan eşit ölçüde yararlanmalıdır ancak yaptığımız çalışmada gördük ki ebeveynleri hapsedilmiş bebeklerin, çocukların hakları ne dikkate alınmakta, ne de bu haklara saygı duyulmaktadır.

Bu hakların başında, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 3 ile güvence altına alınmış olan “her durumda çocuğun yüksek yararının gözetilmesi” hakkı gelmektedir. Dolaylı ya da dolaysız ihlal edilen çocuk haklarını BMÇH maddelerine göre şöyle sıralayabiliriz: Çocuklar anne-babalarının, diğer aile üyelerinin faaliyetleri, düşünceleri ya da inançları nedeniyle ayrımcılığa, damgalanmaya karşı korunmamaktadır (madde 2); herhangi bir ayrılık durumunda çocuklar anne-babalarıyla düzenli ve sık görüşmemektedirler (madde 9); çocuklar kendi görüş ve düşüncelerini ifade edememektedirler (madde 12); çocukların özel yaşamına, aile, konut ve iletişimine keyfi ve haksız bir biçimde müdahale edilebilmektedir (madde 16); çocuklar her türlü fiziksel, psikolojik saldırı, şiddet ve kötü muameleye karşı korunmamaktadır (madde 19); çocukların eğitimde fırsat eşitliği hakkı ihlal edilmektedir (madde 28).

Gözümlenme sürecinden başlayarak ebeveynin hapsedilmesi ile ilgili tüm aşamalarda ve hapsedilme ziyaretlerinde çocukları koruyacak, gözetilecek hiçbir yasa, kural ya da prosedür bulunmamaktadır. Bu durumda çocuklar, kolluk güçlerinin, gardiyanların insafına, anlık keyfi kararlarına maruz kalmaktadırlar.

Yaptığımız görüşmelerde gördük ki çocuklar, kolluk güçleri tarafından evlerine yapılan baskılara, annelerinin, babalarının ya da ikisinin birden gözümlenmelerine, ellerinin kelepçelenmesine, işkenceye maruz kalmalarına tanık olmaktadır. Maskeli ve eli silahlı kolluk güçlerinin uyuyan çocukların odasına girmesine anneler odanın kapısını tutarak engel olmak zorunda kalmaktadırlar. Hem annenin hem babanın gözümlenmesi, tutuklandığı bir durumda bile evde yapayalnız kalan çocukları arayıp, soran, onları gözetilecek hiçbir devlet kurumu, uzman görevli vb. yoktur. Çocuklar ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, kendi hallerine bırakılmaktadır. Eğer çevrelerinde onlara göz kulak olacak bir akrabaları, komşuları yoksa yapayalnız kalmak durumundadırlar. Özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra KHK mağdurlarının tam bir toplumsal dışlanmaya maruz kaldıkları dönemde, çocukların onları gözetilecek bir yetişkin olmadan yapayalnız kaldığı durumlar hiç de az değildir ne yazık ki.

Genellikle siyasi mahkumlar ailelerinin ikamet ettiği illerden çok uzak yerlerdeki hapsedilme tesislerine gönderilmektedirler. Bu durum bütün aileyi etkilemektedir. Çocuklar hapsedilme tesisindeki ebeveynlerini görebilmek için uzun ve yorucu yolculuklar yapmak zorunda kalmaktadır. Zaten yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan aileler için bu uzun yolculuklar ayrıca bir maddi yük haline gelmektedir. Bu durumda çocuklar ebeveynlerini bazen aylarca görememektedirler. Ayda bir olan açık görüşlerde de uzun yolculuklardan yorgun ve gergin olmaları nedeniyle ebeveynleriyle iyi bir iletişim kuramamaktadırlar.

Hapsedilme tesisindeki güvenlik kontrolleri çocukların maruz kaldığı temel hak ihlallerinden biridir. Hapsedilme tesisleri öncesi yapılan aramalarda bebekler, çocuklar hiçbir şekilde gözetilmemekte, yetişkinlere yapılan aramalar onlara da yapılmaktadır. Bebeklerin bezleri açılmakta, çorapları çıkarılmakta, x-ray cihazlarından geçirilmektedir. Yine bebeklerin biberonları, peluş oyuncakları alınmaktadır. Ergenlik dönemindeki kız çocuklarına ped kontrolü yapılabilmekte, sütyenlerindeki metal parçalar öttüğünde üzerlerini çıkarmaları istenmektedir.

Güvenlik kontrolleri sırasında yapılan herhangi bir onur kırıcı muameleye itiraz eden ebeveynler, tutanak tutularak görüş cezası verilmesiyle tehdit edilmektedir. Böyle bir durumda oradaki gardiyan örneğin 6 ay görüş cezası verilmesini sağlayabilmektedir.

Açık görüşlerdeki ortam hiçbir şekilde çocuk dostu ortamlar değildir. Üniformalı, beli silahlı gardiyanlar görüşün yapıldığı ortamda dolaşmakta, çocuklar anne, babalarıyla görüşürken başlarında dikilmekte, aralarından geçmektedirler. Çocukların böyle bir ortamda korku ve endişe duymaması mümkün müdür? Bu soruya iki örnekle cevap verebiliriz: Raporumuzun ilgili bölümünde belirttiğimiz gibi 4 yıldır babasını açık görüşte ziyaret eden 12 yaşındaki bir çocuk, bu 4 yıl boyunca babasına hiçbir şey anlatmamıştır. 2,5 yaşındaki bir bebek hiç tanımadığı insanlar ona dokunduğu, bezini açtığı, çoraplarını çıkardığı için, bu yetmezmiş gibi biberonunu ve oyuncaklarını elinden aldıkları için görüş odasına ağlayarak girmiştir. O ortama, silahlı, üniformalı insanlara ve babasına alışana kadar görüş süresi bitmiş, küçük kız bu sefer de babasından ayrılmak istemediği için ağlamaya başlamıştır.

Ebeveynleri hapsedilmiş çocuklar okulda, arkadaş çevrelerinde etiketlenmeye, dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Dışlanmaya maruz kalmamak için de ebeveynleriyle ilgili hakikatleri çevrelerinden gizlemek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum onları yalnızlığa, kendi içlerine kapanmaya itmektedir. Okul değiştirmek durumunda kalmak da ayrı bir ayrımcılık nedeni olmaktadır. Okulda yeni olmak, akran zorbalığı ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Etiketlenme, dışlanma çocukların “adil dünya” inançlarını sarsmakta, dünyayı acımasız, adaletsiz bir yer olarak algılamalarına neden olmaktadır.

Ebeveynleri hapsedilmiş çocuklar yoksulluk riskiyle de karşı karşıya kalmaktadırlar. Eve gelir getiren ebeveynin hapsedilmesi, hele ki küçük çocukları varsa annelerin çalışma imkanının olmaması aileleri çevrelerinden aldıkları yardımlarla yaşamak zorunda bırakmaktadır. Bu durumda anneler inanılmaz çabalarla evde çalışarak, geçici işler yaparak çocuklara bakmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca hapsedilen ebeveynin hapisane giderlerini karşılamak, uzun yolculuklar gerektiren hapisane ziyaretleri masrafları da aileleri maddi açıdan iyice zorlamaktadır. Çalışma kapsamında görüştüğümüz siyasi mahpusların aileleri devletten hiçbir maddi destek alamamaktadır. Adli mahkumlar ile siyasi mahkumlar arasındaki ayrımcılık bu konuda da kendini göstermektedir. Bakım verenin istihdamına ilişkin de hiçbir politika bulunmamaktadır.

Çocuklarla ve bakım verenlerle yaptığımız görüşmelerde gördük ki çocuklar psikolojik açıdan ağır bir yük altındadırlar. Bakım veren katılımcılarımızın çoğu çocuklarında öfke, korku, endişe, üzüntü, içe kapanıklık, kafa karışıklığı ve depresif eğilimler olduğunu belirtmişlerdir. Eşleri hapsedilmiş kadınlar çocuklarının yaşadıkları ruhsal sorunları kendi çabalarıyla ya da yakın çevrelerinden ulaşabildikleri, genellikle online psikolojik destek mekanizmalarıyla çözmeye çalışmaktadırlar. Öte yandan özellikle ergenlik çağındaki çocuklarının ciddi psikolojik hastalıklarla boğuşmak durumunda kaldıklarını gözlemledik. Bu çocuklar ağır psikolojik ilaçlar kullanarak ayakta kalmaya çalışmaktadır. Düzenli ve kapsamlı bir psikolojik desteğe ihtiyaç duyan bu çocuklara devlet tarafından hiçbir psikolojik destek sağlanmamaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz ruhsal problemler ve yoksulluk yüzünden ebeveynleri hapsedilmiş çocukların eğitim hayatları da kesintiye uğramaktadır. Anne ya da babaları hapsedildikten sonra hiç okula gidemeyen çocuklar da vardır. Hem annesi hem babası hapisanede olan, mülteci 3 kardeş, okul çağında olmalarına rağmen oturma izinleri başka bir ilde olduğu için okula gidememektedirler. Ayrıca eğer bu hakları olsa bile bakımlarından sorumlu yine mülteci aile maddi zorluklardan dolayı kendi çocuklarını da bir süredir okula gönderememektedir. Bu konuda hiçbir istatistik olmadığı için sayı veremiyoruz ancak ebeveyni hapsedildiği için, yoksulluk nedeniyle okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan çocuklar olduğunu biliyoruz.

6. ÖNERİLER

Anayasa Mahkemesine ve Adalet Bakanlığına çağırımız:

Bir ebeveynin hapsedilmesi ile ilgili sürecin tüm aşamalarında çocuğun “yüksek yararı” gözetilmeli, ebeveynleri hapsedilmiş çocukların da diğer çocuklarla aynı haklara sahip olduğu unutulmamalıdır. BM genel görüş raporuna³⁴ göre çocuğun yüksek yararı “*özel durum ve koşullara uygun değerlendirmeler gerektiren dinamik bir kavramdır*”. Bu gerçekten hareketle, ilgili devlet kurumları tarafından çocuğun yüksek yararını belirleme usul ve kuralları oluşturulmalıdır.

Çocuğun bakımından birincil derecede sorumlu kişi için hapsedilme dışında çözümler uygulanmalıdır. Bu durumda çocuğun yaşı konusunda esnek davranılmalı, 5275 sayılı yasanın mevcut halinde konulan 6 yaş sınırı bireysel ihtiyaçlar doğrultusunda esnetilmelidir.

Adalet Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına çağırımız:

Mevcut sistemde ebeveyni hapsedilmiş çocukların haklarını koruyan, onlara çoklu zarar verebilecek çeşitli durumlara karşı koruyabilecek bir prosedür, kurallar bütünü bulunmamaktadır. Öncelikle böyle bir yazılı prosedür hazırlanması gerekmektedir. Bu prosedür ilgili devlet ve özel kurumların bir araya gelerek hazırlayacağı ve sürekli güncellenen bir kılavuz şeklinde olmalıdır.

Kolluk kuvvetleri, hapisane görevlileri ve yargıdaki ilgili görevliler çocuk hakları, çocuk psikolojisi, toplumsal cinsiyet konularında kapsamlı eğitimler almalı ve bu eğitimler güncellenmelidir.

Hapsedilmiş ebeveynlerin çocuklarının sayısı ve bu çocuklarla ilgili bilgiler, çocukların mahremiyet hakları dikkate alınarak, etiketlenmelerine karşı önlemler alınarak, uygun bir şekilde kaydedilmelidir.

Çocuklar hakları konusunda bilinçlendirilmelidir. Ailede başlayacak bu bilinçlendirme çalışması okulda devam etmelidir. Söz konusu bilinçlendirme çalışmaları, Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili STK'ların sürekli güncellenen, ortak çalışmasıyla gerçekleştirilebilir.

Çocuklar anne babalarının gözetimine alınmalarına tanık olmamalıdır. Bu tanıklık çocuklarda çok derin duygusal yaralar açabilmektedir. Eğer başka bir seçenek yoksa, bu konuda eğitilmiş kolluk güçleri tarafından ve çocukları destekleyebilecek uzman kişiler eşliğinde gözetim işlemi gerçekleştirilmelidir.

Ebeveynin tutuklanmasından sonra çocuk, kolluk güçleri ve bakım veren kişi tarafından en kısa sürede ve doğru bir şekilde bilgilendirilmelidir.

³⁴ https://uni.cf/2WwTBUt_bkz_sayfa_509-510

Çocuğun ayrımcılığa ve damgalanmaya karşı korunması için önlemler alınmalıdır. Bunun için de öncelikle toplumda her çeşit nefret söyleminin yaygınlaşmasının ve meşrulaştırılmasının önlenmesi gerekmektedir. Bu konuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı birlikte çalışarak, okullarda ve yaşadıkları çevrede bütün çocukların eşit haklara sahip olması ve hiç bir şekilde ayrımcılığa, damgalanmaya maruz kalmaması için koruma mekanizmaları oluşturması gerekmektedir.

Çocuğun ebeveynini sık ve düzenli bir şekilde ziyaret edebilmesi için ebeveynin mümkün olan en yakın hapishaneye yerleştirilmesine özen gösterilmelidir. Eğer bu mümkün olamıyorsa uzun yolculuklar için aileye maddi ve lojistik destek sağlanmalıdır.

Çocuğu hapisane ziyaretine götürebilecek bir yetişkinin olmadığı durumlarda bu alanda hizmet veren bir sivil toplum örgütünden destek alınmalıdır.

Hapisane ziyaretleri çocukların ebeveynleriyle sağlıklı ve hakiki bir iletişim kurabilecekleri, çocuk dostu ortamlarda yapılmalıdır. Children of Imprisoned Parents³⁵ raporundan aldığımız çocuk dostu bir ziyaret ortamı için gerekli olan minimum AB standartını oluşturan 5 madde aşağıda yer almaktadır:

- Çocuklar ve refakatçileri için, örneğin ziyaretçilerin hapishaneye neleri getirmesine izin verildiği gibi, ziyaret prosedürleri ve düzenlemeleri hakkında net, kolay anlaşılır ve çocukların yaşlarına uygun bilgiler mevcut olmalıdır.
- Ziyaretlerde çalışan tüm personel (güvenlik personeli dahil), hapishanede ebeveynlerini ziyaret eden çocukların bakış açısını ve ihtiyaçlarını anlama konusunda eğitilmelidir.
- Kız ve erkek çocuklar için yaşa uygun oyuncak ve aktivite seçimi (gençler dahil) ve ziyaretler sırasında açık havada bulunabilme imkanı sağlanmalıdır.
- Ziyaretler sırasında tuvaletler ve bebek alt değiştirme yerleri mevcut olmalıdır.
- Çocuklar ve diğer aile üyeleri için farklı dillerde bilgi materyalleri bulunmalıdır.

Güvenlik meseleleri çocukların onurunu, mahremiyetini zedelemeyecek şekilde çözümlenmelidir.

Acil ve önemli durumlarda, örneğin ciddi hastalık durumlarında hapsedilmiş ebeveyn çocuğunu evde ya da hastanede ziyaret edebilmelidir.

Hapsedilmiş ebeveyn çocuklarıyla sık ve düzenli olarak telefonla görüntülü görüşebilmelidir. Mevcut durumda adli mahkumlara tanınan bu hak siyasi mahkumlara da tanınmalıdır.

Eğer eve gelir getiren kişi hapsedilmiş ise, çocukların bakımından sorumlu kişiler öncelikle uygun istihdam politikalarıyla desteklenmelidirler. Ya da gerekli durumlarda geçimlerini sağlayabilecekleri, çocukların eğitimlerine devam edebilecekleri düzeyde bir maddi destek alabilmelidirler.

Çocukların ihtiyaçları doğrultusunda, ilgili kamu ve özel kurumların işbirliği ile düzenli ve kapsamlı psikolojik destek sağlanmalıdır. Ebeveyn serbest bırakıldıktan sonra da, ebeveyn çocuk ilişkisinin yeniden oluşturulması için ek destek gerekebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

³⁵ <https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2014/01/Full-report-Children-of-Imprisoned-parents.pdf>